

Селянські домогосподарства: соціально-економічні умови розвитку*

Однією з найгостріших проблем, пов'язаних із реформуванням аграрної економіки, побудовою соціально орієнтованої ринкової системи господарювання, є становлення та розвиток багатоукладного аграрного виробництва.

Все вищенаведене і послугувало основою для подальшого становлення й розвитку приватного сектора на селі, до якого автор цілком справедливо відносить, насамперед, особисті селянські та фермерські господарства. Дійсно, основними виробниками сільськогосподарської продукції серед господарств населення (особистих селянських господарств, виробників продукції на присадибних ділянках, колективне й індивідуальне садівництво, колективне та індивідуальне городництво й дачні ділянки) є особисті селянські господарства, на які припадає 50 і більше відсотків.

Нині приватний дрібнотоварний сектор разом із сільськогосподарськими підприємствами є головними виробниками сільськогосподарської продукції в Україні. Перші та другі є не лише як взаємодоповнювальні, але певною мірою і як конкуруючі господарські системи. Це зумовлює доцільність розгляду проблем розвитку малих форм господарювання і, насамперед, селянських домогосподарств порівняно із сільськогосподарськими підприємствами, тим більше, що майбутнє – це, безумовно, за останніми (включаючи сімейні фермерські господарства).

Із приводу значного розширення в Україні землекористування селянських домогосподарств за рахунок земель великих сільськогосподарських підприємств колишнього суспільного сектора серед політиків, учених,

менеджерів сільськогосподарського виробництва, практиків існують різні думки.

Одні з них вважають цей процес невинуватим та відносять його до головних причин обвального падіння виробництва сільськогосподарської продукції в роки аграрних трансформацій. Інші ж, навпаки, переконані, що без передання частини земель колишніх колективних сільськогосподарських підприємств і радгоспів у власність та користування малих форм господарювання, зокрема особистих селянських господарств, зниження обсягів виробництва продукції аграрного виробництва у країні було б набагато більшим порівняно з тим, що фактично сталося. Вихід продукції з одиниці земельної площі, в тому числі рослинницької, у дрібнотоварному секторі економіки агропродовольчого виробництва в кілька разів перевищує аналогічний показник сільськогосподарських підприємств.

Ось чому вивчення умов розвитку селянських домогосподарств і всього дрібнотоварного приватного сектора господарювання на селі потребує глибокого розгляду та всебічної оцінки, і не тільки в умовах трансформаційного періоду, а й у перспективі, причому з огляду на їх продуктивність та ефективність, із позицій не тільки суто економічних, а також соціальних. Слід підкреслити, що для проведення досліджень у даному плані останнім часом з'явилися певні можливості раніше відсутні. Зокрема, Державна служба статистики України почала видавати статистичні збірники щодо домогосподарств у цілому й окремо щодо господарств населення з рослинництва і тваринництва. Крім того, з'явилися публікації матеріалів анкетного опитування особистих селянських господарств, сільських домогосподарств, фермерів, а також статті, присвячені їх розвитку, що дає змогу започаткувати процес узагальнення та здійснення всебічних оцінок

* Соціально-економічні умови розвитку селянських домогосподарств: моногр. ; за ред. професора В.К. Збарського.–Мелітополь: ТДАТУ, Вид-во «Люкс», 2017.–294 с.

діяльності малих форм господарювання (МФГ) на селі.

Неодмінною умовою успішного розв'язання завдань розвитку аграрного виробництва й підвищення матеріального добробуту його населення є системний аналіз об'єктивної інформації, що характеризує їхній стан. Тому особливої цінності рецензованій монографії надає вміщена в ній статистична інформація Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України, що узагальнена авторами в таблицях, схемах і діаграмах та дасть можливість читачеві мати неупереджене уявлення щодо стану аграрної сфери економіки країни в цілому і селянських домогосподарств, зокрема.

Не можна не погодитись із авторами, що в даний час багатоаспектна проблема становлення та розвитку малих форм господарювання МФГ (як підприємницьких, так і не підприємницьких) ще, на жаль, не піддавалася досконалому аналізу й не одержала широкого висвітлення у вітчизняній літературі. Що ж до питань розвитку МФГ у реальному секторі аграрної економіки та у зв'язку з їх роллю у трансформаційних процесах сучасного аграрного виробництва, то вони, дійсно, залишаються ще недостатньо дослідженими (с. 28-54). Проблеми організації стійкої взаємодії малих і великих підприємницьких структур, селянських домогосподарств між собою, розвиток малого бізнесу всередині великих сільськогосподарських корпорацій, досвід успішного функціонування малих багатопрофільних структур тощо – всі ці питання залишаються актуальними нині як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Саме цим темам, судячи по рецензованій монографії, й присвячено дослідження.

На думку авторів монографії, намічена у сучасних українських умовах недооцінка ролі та соціально-економічного потенціалу дрібнотоварного сектору сільських поселень, ігнорування проблем їхнього розвитку є великомасштабним стратегічним прорахунком. Значною мірою саме селянські домогосподарства виступають своєрідними інкубаторами мікроекономічних передумов стабілізації майбутнього стійкого розвитку сільських поселень України. Сказане вище зу-

мовлює актуальність вивчення проблеми соціально-економічного розвитку селянських домогосподарств як феномену української дійсності (с. 63-68).

Авторське бачення законодавчої бази, яка формує правове середовище приватного сектора на селі, проявляється в аналітичному підході до законів, державних документів і процедур щодо державної підтримки малого підприємництва та інших МФГ в аграрному секторі економіки (фермерських, особистих селянських господарств тощо) (с. 42-54).

До беззаперечних позитивних якостей монографії слід віднести її вдале структурування, наявність значної кількості схем, діаграм, таблиць, насиченість прикладами і цифрами саме з функціонування малих форм господарювання сільських поселень Закарпатського регіону.

Разом із тим окремі положення рецензованої монографії мають описовий характер та не завжди аргументовані. Це в основному стосується до розділу III "Найважливіші шляхи поліпшення функціонування селянських домогосподарств" (с. 155-156), в якому слід було б детальніше визначити роль і місце малих форм господарювання. Вважаю, що тут доцільно було б глибше висвітлити механізми державного регулювання та державної підтримки селянських домогосподарств, насамперед, сільських поселень, оскільки ринкова трансформація аграрного сектору економіки вимагає оновлення ролі держави в регулюванні економічних і соціальних процесів.

Оцінюючи рецензовану монографію позитивно, слід зазначити, що наявність такого видання зумовлена вимогами часу. Вона виконана на високому теоретичному рівні, є цілісною оригінальною роботою, актуальною для науки і практики та для можливих подальших досліджень щодо формування сучасних організаційних форм господарювання на засадах збалансованого партнерства. Це цікаве новаторське дослідження, в якому так ґрунтовно і всебічно проаналізовані проблеми соціально-економічного розвитку домогосподарств в українському селі. Проте воно, природно, не дає вичерпних відповідей на всі питання стратегії розвитку селянських домогосподарств, а деякі з його

положень є дискусійними. Видання характеризується логічним, доступним для сприйняття викладенням матеріалу, є цікавим та

корисним для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів.

**М.П. ТАЛАВИРЯ, доктор економічних наук, професор
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

*

Актуальне дослідження проблем конкурентоспроможності фермерських господарств*

Входження аграрного сектору України у міжнародний господарський простір значною мірою пов'язане з проблемою конкурентоспроможності аграрних підприємств. В умовах глобалізації світової економіки, що супроводжується зростанням конкуренції між країнами за інтернаціоналізовані ринки збуту, загострюються проблеми підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств, забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

У контексті забезпечення конкурентоспроможності недостатньо досліджуються питання адаптації аграрних формувань до трансформаційних змін світової економіки, прямого й опосередкованого впливу глобалізації на господарську діяльність. Потребує поглиблення досліджень обґрунтування нового рівня розвитку продуктивних сил, формування сучасної системи реагування підприємств аграрної сфери економіки на виклики глобальної конкуренції, процеси міжнародної інтеграції з підвищенням рівня конкурентоспроможності на засадах інноваційного розвитку і трансформації економічних взаємовідносин. Нагальна необхідність розв'язання цих проблем зумовила вибір теми монографічного дослідження й визначила її актуальність.

Рецензована монографія добре структурована, складається із чотирьох розділів, висновків і пропозицій та списку використаних джерел. У першому розділі рецензованої праці – «Теоретичні засади конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств» – викладено результати дослідження обставин походження, термінологічного визначення й концептуальних позицій природи конкуренції, конкурентних переваг та конкурентоспроможності фермерських господарств як механізму суперництва між суб'єктами господарювання, явища і процесу розвитку суспільного виробництва. Встановлено, що визначення змісту поняття «конкуренція» спирається на три підходи: *функціональний*, що відображає погляди представників класичної економічної школи; *поведінковий* – неокласичного напрямку економічної теорії; *структурний* – теорії морфології ринку.

У роботі простежено еволюцію та здійснено класифікацію теорій конкурентних переваг за методологічним підходом. Доведено, що кожна наступна теорія конкурентних переваг доповнює попередні, враховує специфіку й особливості історичного розвитку та домінуючі ринкові сили, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на визначеному етапі розвитку. Здійснено класифікацію внутрішніх і зовнішніх чинників конкурентних переваг з урахуванням соціально-економічних та суспільно-політичних особливостей країн у контексті існуючих формальних неформальних інститутів, об'єктивних та суб'єк-

* Єременко Д.В. Конкурентоспроможність фермерських господарств України: теорія, методологія, практика: моногр. – Мелітополь: Вид-во «Люкс», 2017. – 310 с.